

Dr hab. Lech Kurowski

Jelenia Góra 7/6/2021

Prof. PWSZ im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu

58-500 Jelenia Góra, ul. Fredry 4

lkurowski@wp.pl

Recenzja

rozprawy doktorskiej p. Sylwii Nycz-Wojtan zatytułowanej „Chińska Inicjatywa Pasu i Szlaku

a zmiany w strukturze gospodarki światowej i procesy globalizacji w XXI wieku”

przygotowanej pod kierunkiem Dr hab. Wojciecha Huebnera, prof. AFiB Vistula

1/Ogólna ocena problemu naukowego, w tym tytułu, hipotez, celów i metodyki badań

Wprowadzenie

Napisanie pracy o jednym z aspektów gospodarki Chin było bardzo trudnym zadaniem, zarówno dla autorki jak i dla oceniającego pracę. Wynika to z wielu przyczyn. Pierwszym powodem jest utrudniony dostęp do informacji szczegółowych pozwalających na analizę sytuacji. Wielu takich informacji nie posiadają nawet same władze Chińskiej Republiki Ludowej. Świadczy o tym chociażby obecny spis ludności na podstawie którego władze tego kraju chciałyby sprawdzić rzeczywistą liczbę ludności, ponieważ same nie posiadają takich informacji, istotnych dla przyszłego rozwoju kraju. Drugim bardzo ważnym powodem jest niezwykle szybki wzrost gospodarczy w ostatnich 30 latach. Pomimo zmniejszenia się obecnie tempa wzrostu gospodarczego z poprzednich dwucyfrowych wyników do poziomu 6-7% nazywanego przez niektórych autorów „dramatycznym spadkiem”, tego tempa mogą pozazdrościć Chinom wszystkie kraje wyżej rozwinięte. Kolejnym powodem jest funkcjonowanie chińskiej gospodarki w oparciu o mechanizm rynkowy, jednakże z bardzo dużą rolą państwa decydującego o najważniejszych kierunkach rozwoju. Pozostająca u władzy od początku powstania ChRL Komunistyczna Partia Chin kontroluje także ludność, jej nastroje i nie dopuszcza do powstawania niezależnej opozycji. Przykładnie dyscyplinuje przy tym osoby czy grupy uznawane za potencjalnie zagrażające jedności kraju. Spójność tego wielkiego kraju zamieszkiwanego przez wiele grup etnicznych zapewniona jest przez wspólną kulturę wykształconą okresie ponad 2000 lat i pismo hermetycznie odgradzające większość obywateli chińskich od reszty świata.

Chiny, już od początku istnienia ONZ zostały uznane za jedno z pięciu mocarstw. Wówczas, przede wszystkim ze względu na największą na świecie liczbę ludności mimo, że gospodarka kraju była

bardzo słabo rozwinięta. Obecnie po ponad 30 latach nieprzerwanego rozwoju Chiny stały się największym krajem-eksporterem i największą potęgą gospodarczą świata wyprzedzając USA pod względem PKB (liczonego wg. ppp). Chiny stały się jednym z najważniejszych partnerów gospodarczych reszty świata. Obecna pandemia wykazała jak dalece działalność przemysłu zależy od terminowych dostaw z Chin produktów finalnych i komponentów używanych w produktach montowanych w Europie czy USA. W konsekwencji dalsza ekspansja gospodarki ChRL jest traktowana jako zagrożenie konkurencyjne dla wszystkich innych gospodarek, przede wszystkim krajów wyżej rozwiniętych.

Powyższe uwagi wskazują że praca pani Nycz na temat chińskiej Inicjatywy Pasa i Szlaku, w założeniu nawiązującej do tradycji „Jedwabnego Szlaku”, którym dostarczano cenne wówczas towary z Dalekiego Wschodu do Europy, nie może abstrahować od czynników politycznych. Obecnie nowy szlak, to faktycznie szereg dróg lądowych i morskich, którymi Chiny chcą w przyszłości eksportować swoje towary do reszty świata. Ma on przebiegać przez obszar pod kontrolą ponad 60 niezależnych krajów. Uzyskanie zgody/koncesji na budowę tego szlaku wymagać będzie od Chin zapewnienia odpowiedniego strumienia korzyści dla każdego z krajów uczestniczących w tej inicjatywie. Sam ten fakt wskazuje na polityczny charakter inicjatywy, nie wspominając o możliwych reperkusjach i reakcjach dla i ze strony najpotężniejszego militarnie kraju świata – USA.

Teza i cele pracy

Autorka nie formułuje wyraźnie osobno tezy pracy. Na s.6 stwierdza „w głównej tezie pracy wskazano, że rola Chin i Azji w globalnym handlu ciągle rośnie a pozycja Ameryki i bogatych krajów Zachodu relatywnie maleje”. Na stronie siódmej „podkreśla się, że IPS ma być swoistą odpowiedzią na zagrożenie Chin izolacją handlową ze strony amerykańskiej”. Lektura pracy pokazuje, że zaprezentowane rozważania rzeczywiście prowadzą do udowodnienia takich tez. Wcześniej został określony główny cel dysertacji, którym jest „...analiza współzależności rywalizacji i reperkusji wywołanych przez IPS w skali globalnej”. Ponadto autorka sformułowała kilka celów o charakterze szczegółowym:

- opisanie stanu chińskiej gospodarki w okresie pogłębiającej się globalizacji;
- wskazanie barier dla rozwoju chińskiej gospodarki;
- analiza celów przebiegu oraz geopolitycznego znaczenia IPS;
- analiza zalet i wad budowy IPS w ujęciu ekonomicznym;

-analiza zalet i wad budowy IPS w ujęciu politycznym;

-przeprowadzenie symulacji przychodów i kosztów budowy IPS pod kątem wpływu globalizacji na stosunki Chin z pozostałymi państwami IPS.

Uwagi do logiki prezentacji

Układ pracy logicznie prowadzi do wyznaczonego celu. Rozdział pierwszy omawia procesy globalizacji gospodarki światowej XXI wieku i stan gospodarki światowej stanowiących punkt wyjścia, na którym budowany ma być przyszły szlak handlowy, w pierwszym rzędzie z Chin do Europy.

W rozdziale drugim autorka omawia rozwój gospodarki Chin od czasu powstania ChRL aż do dnia dzisiejszego. Okres ten dzieli na dwa podokresy – pierwszy od roku 1949, do czasu dojścia do władzy Deng Xiaoping’a w 1978 roku. Pierwszy podokres charakteryzował się pełną kontrolą partii nad autarkiczną gospodarką. Podokres drugi, trwający do dziś, rozpoczął się serią stopniowych reform gospodarczych, które umożliwiły otwarcia gospodarki i jej bardzo szybki wzrost i rozwój w ostatnich 30 latach. W rozdziale tym autorka poświęca szczególną uwagę samemu reformatorowi systemu gospodarczego Chin Deng’owi i zwraca uwagę na wewnętrzne warunki polityczne wpływające na rozwiązania gospodarcze. Rozdział kończy dyskusja obecnych ograniczeń w rozwoju gospodarki chińskiej i wyzwań wynikających z globalizacji i rosnącej roli Chin w świecie.

Rozdział trzeci pracy przedstawia próbę reakcji rządu Chin na problemy zarysowane w końcowej części rozdziału drugiego. Długookresowe, perspektywiczne wyzwania stojące przed chińską gospodarką wymuszają podejmowanie dalekosiężnych decyzji inwestycyjnych, jak wynika z rozważań, są to inwestycje o niskiej stopie zwrotu. Jednym z takich pomysłów na ułatwienie dalszej ekspansji chińskiego przemysłu w świecie była reaktywacja dawnego Jedwabnego Szlaku, w kształcie adekwatnym do poziomu rozwoju handlu i technologii w XXI wieku. Jest to obecnie nazywane „Inicjatywą Pasa i Szlaku” (IPS). W rozdziale tym Autorka omawia szereg konkretnych przykładów zaangażowania Chin w budowę projektów związanych z IPS w wielu krajach świata, w tym także w Polsce.

Na „Inicjatywę” ma składać się szereg projektów. Duża część z nich nie została jeszcze sprecyzowana. Już jednak wiadomo, że ze względu na sam zakres przestrzenny pojedynczych projektów będą to zamierzenia o wielkiej skali, angażujące wielkie środki finansowe i wymagające odpowiednio wielkich mocy wykonawczych. Te zagadnienia porusza rozdział czwarty traktując „IPS jako element nowych relacji w świecie”. W rozdziale tym omawiane są także zagadnienia finansowania projektów w ramach IPS. Mimo że projekty mają służyć głównie ułatwieniu chińskiego eksportu i zaopatrzeniu

gospodarki chińskiej w surowce i materiały do produkcji, rząd chiński dąży do przekonania partnerów o wzajemnych korzyściach z realizacji Inicjatywy. Za tym idzie wymóg ponoszenia kosztu budowy odcinka „Szlaku” przez lokalnego partnera, który będzie z niego korzystał na swoim terytorium. Jak zawsze w przypadku dzielenia wspólnych korzyści i w tym wypadku muszą występować trudności w negocjacjach i to autorka pokazuje w pracy jako jedno z zagrożeń dla realizacji tego projektu.

2/Udowodnienie przyjętych hipotez i realizacja celów pracy zarysowanych we wstępie

Elementem głównej tezy autorki jest „...wzrost roli Chin i Azji w globalnym handlu i względny spadek pozycji Ameryki i bogatych krajów Zachodu”. Byłoby to oczywiste stwierdzenie stanu rzeczy, jeżeli odnosiłoby się do okresu ostatnich 30 lat. Wówczas, kiedy odnosić się będzie do przyszłości nie będzie już takie oczywiste. Autorka na podstawie literatury pokazała, że Chiny w swoim procesie rozwoju po roku 1978 rozwijały się w oparciu o wykorzystanie rezerw jakie tkwiły w gospodarce, przede wszystkim w niewykorzystanym racjonalnie zasobie pracy w obszarach wiejskich. Niski koszt pracy pozwolił na ekspansję eksportową przemysłu na niezwykłą skalę. Początkowo wytwarzanie eksportowanych produktów nie wymagało zbyt wysokich kwalifikacji pracowników (przemysł tekstylny). Później, wraz z rosnącą złożonością eksportowanych produktów, wzrosły wymagania jakościowe adresowane do pracy, a więc także płace. Płace rosły też równoległe z wyczerpywaniem się rezerwy pracy na wsi. Produkty wytwarzane w Chinach nie mogły być już oferowane po tak niskich cenach na rynkach międzynarodowych jak poprzednio. Szybka ekspansja przemysłu Chin także napotyka na szereg innych barier ograniczających dalszy wzrost eksportu – energii, surowców, technologii i rosnącej konsumpcji wewnętrznej. Bardzo dużym ograniczeniem rozwoju w ciągu najbliższych 10-20 lat będzie niskie obecnie tempo przyrostu naturalnego i starzenie się społeczeństwa chińskiego.

Autorka nie dała zdecydowanej odpowiedzi na zagadnienie przyszłej względnej roli Chin i gospodarek wysokorozwiniętych w eksporcie światowym. Odpowiedź na takie pytanie jest niemożliwa, tak jak niemożliwa jest odpowiedź na każde inne pytanie dotyczące dalszej przyszłości. Możliwa byłaby natomiast próba określenia prawdopodobnych zmian w zdeterminowanym horyzoncie czasowym. Rozważania wykazały jednak, że władze chińskie są świadome problemów wynikających z rosnącej skali i znaczenia chińskiej gospodarki w świecie co prawdopodobnie spowodowało oficjalne wystąpienie z Inicjatywą Pasa i Szlaku.

Teza pokazuje też, że szczególną uwagę przywiązuje się w Chinach do Ameryki (rozumiem, że chodzi o autorce o USA) wymienionej obok „bogatych krajów Zachodu” (s.6). Jest to spójne z jednym z celów szczegółowych pracy, to jest „analizą skutków budowy IPS w ujęciu politycznym”. Przyszłość i tempo

budowy szlaku będą zależały od polityki USA które jako najpotężniejsze do tej pory mocarstwo świata, gospodarczo i militarnie, będzie musiało pogodzić się z przesunięciem na drugie miejsce pod względem znaczenia gospodarczego w świecie. W tej sytuacji proces adaptacji gospodarki światowej do nowych warunków może nie przebiegać w sposób płynny, nie pozbawiony „zwrotów akcji”. Opisywane przez autorkę przykłady już działających odcinków szlaku, sprowadzające się do jednej czy dwóch linii kolejowych i pojedynczych punktowych przyczółków przyszłego szlaku, przy obecnej skali obrotów między Chinami i resztą świata, nie mają większego znaczenia gospodarczego. Mogą mieć tylko znaczenie propagandowe dla krajów uczestniczących w tej inicjatywie.

Udowadniając cel „analiza zalet i wad IPS w ujęciu ekonomicznym” autorka koncentruje się na omówieniu korzyści już funkcjonującej linii kolejowej z Chin do Europy (przebiegającej przez Polskę). Kolej, w tym wypadku, jest szybszym środkiem transportu skracając czas dostawy o 30-40 dni w stosunku do przewozu drogą morską, jednak koszt przewozu jednego kontenera jest dwukrotnie wyższy. Ten rodzaj transportu może służyć tylko jako uzupełnienie transportu morskiego, którym i tak większość towarów masowych będzie przewożona do Europy. Tak będzie chociażby ze względu na przepustowość linii kolejowej (kontenerowiec przewożący 20tys. kontenerów jest odpowiednikiem 500 pociągów transportujących po 40 kontenerów każdy). O niewielkim znaczeniu takiej linii dla globalnego eksportu Chin może świadczyć całkowita liczba kontenerów przeładowanych w portach chińskich w jednym tylko 2019 roku, która wyniosła 242mln TEU.

Ocena skuteczności metody badań

Podstawową metodą badań była analiza literatury na temat globalizacji (w rozdziale pierwszym), gospodarki Chińskiej i jej kontaktów gospodarczych z resztą świata ze szczególnym uwzględnieniem roli USA i krajów zaliczanych do IPS. Rozdział ostatni według autorki miał mieć „charakter empiryczny” i miał przedstawiać wyniki odpowiednich obliczeń.

Autorka przestudiowała bogatą literaturę na ten temat, która cytowana jest w tekście pracy. Jej wykaz liczy ponad 34 strony (z 250 stron pracy). Świadczy to z jednej strony o pracowitości i staranności autorki z drugiej jednak utrudniło to jej wyselekcjonowanie rzeczy ważnych i mniej ważnych które zaciemniają prezentację i powodują wiele powtórzeń w tekście. Chiny są krajem tak ważnym, że każde wydarzenie, decyzja podejmowana przez Chiński rząd ma wpływ na gospodarkę światową. Decyzje te są szeroko komentowane z punktu widzenia interesów narodowych poszczególnych krajów, z których wywodzą się komentujący. Publikacje i komentarze dotyczą zarówno krótkiego okresu jaki i tendencji obserwowanych w gospodarce. „Inicjatywa” ma charakter perspektywiczny z realizacją rozłożoną na dziesiątki lat. Niewiele więc będzie wydarzeń, „kamieni

milowych”, które mogłyby zmienić w zdecydowany sposób kształt programu przewidywanego do realizacji na tak długi okres. W wielu miejscach pracy Autorka omawia takie wydarzenia, ale nie ich potencjalny wpływ zmianę głównego celu IPS. Droga do osiągnięcia tego celu może być dłuższa czy trudniejsza, ale cel pozostaje taki sam i nie zmienia go opisywane w pracy fakty stanowiące tylko incydenty, problemy do rozwiązania na bieżąco.

„Badanie empiryczne” sprowadza się do „Korelacji zmiennych” (Tabela 2) przedstawionej na s.190. Wyniki tego „modelu ekonometrycznego” miały być przedstawiony w Aneksie, gdzie w rzeczywistości znajdują się dane źródłowe. Liczenie korelacji w warunkach silnej roli państwa, które może arbitralnie zdecydować np. o poziomie kursu walutowego czy inwestycji nie ma uzasadnienia. Korelacje między zmiennymi mogłyby posłużyć do zbudowania modelu ekonometrycznego i dopiero wyliczenia na jego podstawie zależności między dochodem (jeżeli to on byłby zmienną wyjaśnianą) i głównymi zmiennymi wyjaśniającymi.

3/Niektóre uwagi szczegółowe do tekstu

- Autorka dosyć swobodnie podchodzi do liczb, które w pracy cytuje. Przede wszystkim w wielu miejscach myli miliony z miliardami i prawdopodobnie bilionami (np. s.162), czy „PKB per capita w mld USD” (s.51);
- do porównanie poziomu rozwoju zwykle używa się PKB (czy raczej PNB) per capita według PPP. Autorka konsekwentnie używa pomiaru PKB według kursu walutowego. To wypacza obraz sytuacji i nie pozwala na porównania międzynarodowe postępu zrobionego w tej dziedzinie przez Chiny;
- Chiny są największym eksporterem świata. Wykres pokazujący udział handlu (rozumianego jako suma eksportu i importu) w PKB Chin słabo informuje o poziomie eksportu. Lepszą informacją byłoby nałożenie na siebie obu udziałów co pokazałoby jednocześnie nadwyżkę w handlu;
- pisząc o Chinach, najbardziej dynamicznie rozwijającym się kraju, opisując np. „poziom rolnictwa jako niewysoki” należałoby wskazywać rok, do którego dane stwierdzenie się odnosi. W okresie ostatnich 30 lat w Chinach, przeciętnie co siedem lat PKB ulegał podwojeniu!
- W związku z dużą dynamiką gospodarki Chińskiej stwierdzenia z cytowanej literatury szybko ulegają dezaktualizacji. Przykładem cytowana na s.70 publikacja z 2011r. odnosząca się do sytuacji z lat 2008-2009 – „...obserwatorzy zastanawiają się czy chińska gospodarka uniknie „twardego lądowania..”. Podobnie na s.87 na podstawie publikacji z 2010r. „Obecny kryzys podważył zaufanie ...”. Takie i podobne stwierdzenia wymagają przynajmniej komentarza;

- Zakres IPS (liczba uczestniczących krajów, suma ich PKB, obszar) nie jest dokładnie znany. W różnych źródłach można znaleźć różne szacunki tych wielkości. Autorka powinna była zdecydować się konsekwentnie na jeden wariant, lub jeżeli uważała to za istotne, omówić znaczące różnice między nimi, w miejsce kilkakrotnego używania różnych liczb na oznaczenia tej samej wielkości (np. s.118 i s. 123, podobnie ss. 196 i 199);

- tłumaczenia z angielskiego w niektórych miejscach zmieniają sens oryginału lub korzystają ze słów nie używanych w języku polskim w takim kontekście. Autorka np. pisząc o przygotowaniu inwestycji: „..planowanie i wykonalności badań..” w miejscu gdzie powinny być „studia wykonalności” (s.136), używa słów „dyspensacja” czy „wstrzyknięcie 32mld...” na s.143, „poziom ryzyka bezpieczeństwa” jako odpowiednik „safety risk”, „miękki kredyt” itp.;

- ze znanych sobie powodów autorka od s.176 używa terminu BRI zamiast IPS;

- s.146 pisze o korytarzu Bombaj-Ahmedabad, cztery wiersze niżej o innym połączeniu Mumbai-New Delhi

4/Konkluzja

Stwierdzam, że rozprawa doktorska autorstwa p. Sylwii Nycz Wojtan zatytułowanej „Chińska Inicjatywa Pasa i Szlaku a zmiany w strukturze gospodarki światowej i procesy globalizacji w XXI wieku” stanowi opis potencjalnie największego przedsięwzięcia budowy infrastruktury transportowej kiedykolwiek zrealizowanego na świecie przedstawiony na tle zachodzących procesów globalizacji i rosnącej w nich roli Chin. Główna trudność Autorki polegała na wyborze spośród setek publikacji dostępnych w wersjach drukowanych i on-line, tych, które pozwolą na obiektywną ocenę tego przedsięwzięcia. Prezentacja pracy pokazała, że autorka zebrała bardzo bogaty materiał na pisany temat i wszechstronnie podeszła do zalet tego przedsięwzięcia i obaw z nim związanych w różnych krajach świata.

Przedstawione w recenzji uwagi krytyczne i dyskusyjne nie podważają wartości pracy jako rozprawy doktorskiej. Mimo wcześniejszych uwag na temat niezbyt precyzyjnie określonej tezy pracy, wnioskuję o dopuszczenie p. Sylwii Nycz Wojtan do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Podczas publicznej obrony doktorantka powinna jednak wyraźnie i przekonująco sformułować główną tezę pracy.